

Moldvai magyar néprajzi doktorok és doktorjelöltek

Nem csak a néprajztudománynak, hanem a moldvai magyarok sorsáért felelősséget érző embereknek, különösen pedig maguknak a Moldvában élő magyaroknak is számon kell tartaniuk azokat a közülük való, hagyományos kultúrájukat felkutató és közkinccsé tevő, a tudományos életben doktori fokozatot nyert, vagy afelé tartó személyeket, akik nyomán egyre többen tekinthetik értéknek a moldvai magyarok által őrzött és az egész magyarság közös kincsét jelentő hagyományos műveltséget. Róluk szól ez az írás, akik közül ketten már megszerezték a doktori címet, ketten pedig most fáradoznak a megszerzésén. Mind a négy néprajzi doktor és doktorjelölt néprajztudomány és a csángó sors más és más szeleteivel foglalkozik, ami azt mutatja, hogy bőven van és a továbbiakban is lesz feladat a térség néprajzi és talán egyre inkább szociológiai kutatásához. Az általuk elért eredmények és az ahhoz szükséges erőfeszítések mutassanak példán minden továbbtanuló moldvai magyar diák számára, aki tanultságukkal népük javát, ismertségét, öntudatának erősítését kívánják szolgálni.

Dr. Nyisztor Tinka

Nem a sikeres emberekről közismert szóhasználat mondatja velem, hogy a Tázló menti Pusztinában 1957-ben Dani csládnéval született, de valami túlbuzgó hivatalnok által Nyisztorrá, sőt még románosabban Nistorrá torzított nevű *Nyisztor Tinka* már gyermekkorában kivált társai közül. (43. kép) Az általános iskolában is, ha nem egyébbel, hát azzal, hogy a városbeli kórházban ráragadt néhány román szó segítségével osztálytársai segítségére lehetett egyben-másban a magyar gyermekeket román nyelven tanító iskolában. Később népszámlálási biztosként másodmagával nem volt hajlandó románként beírni a magukat magyarnak valló falustársait, emiatt kiszorították a tantestületből. Sepsiszentgyörgyre költözése után, számítógépes programozóként Gazda Klára, Kósa-Szántó Vilma népművészeti előadásain ismerte föl a hagyományos csángó műveltség értékeit, ami bizony nem volt jellemző az Erdélybe került moldvai magyarok többségére. Tinka azonban hozhatott magával valami genetikai készletet a szülői házból, hiszen nagyapja, Keszáp István a paraszterlet rendjét nagyszerűen átlátó beszélgetőtársam volt; édesanyja, Keszáp Ilona pedig nagy tudású nótafa, tehetséges népi mesemondó, aki szívesen megosztotta tudását a hozzá látogató néprajzi gyűjtőkkel, kutatókkal.

Ezzel a hazuról hozott értékrenddel Nyisztor Tinkának hamarosan tapasztalnia kellett, hogy Romániában sem a politikai, sem az egyházi vezetők nem veszik

komolyan az 1990-ben meghirdetett „demokráciát”, vagyis *népakaratot*. A diktatúrában nevelkedett előjárók még tárgyalópartnernek sem tekintették a csángómagyarok szószólóit. Tinka is megtapasztalhatta, hogy – amint fogalmazta – *milyen csúnyán elbántak azokkal, akik aláírásukkal kérni merték azt, ami jogosan jár nekik. Láttam, hogy diploma nélkül nem tudok segíteni nekik a papokkal szemben*. El kellett tehát indulnia az – elvileg legalábbis – minden felelős külhoni magyar értelmiség útján, amiről Domokos Pál Péter 66 estendeje így gondolkodott: „... érzetem, hogy nekem tanulnom kell, mert a népemet nagy veszedelem fenyegeti az új világban, s hogy az ember menthesse valamiképpen, ahhoz fel kell készülnie.” (Domokos 1988: 17.)

1990 őszén a már betelt létszám ellenére sikerült bekerülnie a Budapesten működő, külhoni magyar diákok fölzárkózását szolgáló Nemzetközi Előkészítő Intézetbe, ahonnan aztán az ELTE néprajzi szakát választotta. Keserves évek következtek számára, amíg behozta azt a hatalmas hátrányt, ami szülőföldjén érte, ahol nem tanulhatott anyanyelvén, nem ismerhette meg népe történelmének és művelődésének alapjait, sőt nélkülöznie kellett a társadalmi élet szülőfalujában megszokott hagyományos rendjét is, ami megkönnyíti az életben való eligazodást. Később – már néprajzosként – így emlékezett erre az állapotra: *„Itt nálunk nem sokan ismerték, hogy mi az a depresszió, stressz [...]. A hagyományok elhagyása ezzel jár, mert állandóan ki kell találni, hogy merre menjünk. Gondolkodni kell, mit csináljunk, ha nem a kitaposott ösvényen járunk.”* (Nyisztor 2008: 34.)

Ő volt az első a moldvai magyarok közül, aki elindult a néprajztudomány magaslatai felé vezető meredek és rögös úton. Bár sokan segítettek, nem volt könnyű számára az az öt esztendő, amíg a diplomát kezébe vehette. Tanárai biztatására aztán beiratkozott a „doktori iskolába”, s elfogadott egy svájci ösztöndíjat. Egy évig Bukarestben tanult, aztán Svájcban, de rendszeresen hazajárt Moldvába „terepezni”, vagyis hogy gyűjtse csángó népe hagyományos műveltségének emlékeit és folytassa a moldvai magyarok anyanyelvű vallásgyakorlatához való jogaikért vívott harcát. A két terület – a néprajztudomány és az emberjogi küzdelem – csak látszólag különböző dolog, az élet valóságában éppenhogy egymásra épülnek. *„Hiszen – mondotta egy ízben Benkei Ildikónak –, hiszen csak akkor tudok [...] érvelni, ha nagyon tisztában vagyok a tudnivalókkal. [...] Nekem ne mondja meg [...] se a pap, se a tudós a román vagy a magyar akadémiáról, hogy mi vagyok...”* (Nyisztor 2008: 58.) Ehhez a harchoz persze szüksége volt ahhoz az érzelmi feltöltődéshez is, amihez Svájcban jutott, ahol tapasztalhatta, hogy a különböző „együttélő” nemzetek tagjai egy demokratikus hagyományokkal rendelkező országban jól megférnek egymással, ha egyik sem akar a másik fölé kerekedni és nem tör kizárólagos uralomra.. Ezek nélkül a tapasztalatok nélkül aligha tudta volna meggyőzni igazáról Bukarestben a – különben svájci születésű – pápai nunciust. De amikor a Vatikánban járt a pusztinai asszonyokkal, ott már nem volt elég a pusztai igazság, mert nagyobb ellenerőkbe ütköztek.

Készülő doktori disszertációja konzulense, az etnográfus professzor *dr. Kisbán Eszter* irányításával hamar rátalált arra a helyzetének, érdeklődésének leginkább

megfelelő témára, amiben kibonthatta és megmutathatta képességeit és tehetségét. Ez a téma *pedig a moldvai magyarok táplálkozásának néprajza*, amihez aztán hűséges is maradt a mai napig. Munkásságának eredményeként sikerült meghatározni a moldvai magyarok táplálkozáskultúrájának legfontosabb ismérveit és különböző elemeit. Ezek nem annyira sajátosan a moldvai magyarokhoz kötődő jellegzetességek, hanem inkább a Kárpát-medence, vagy Kelet-Közép-Európa jórészt középkori, de mindenképpen évszázadokkal ezelőtti szellemi öröksége. Ahogy a moldvai magyarok folklórja – ének- és táncművelése –, valamint tájnyelve az évszázadokkal korábbi magyar művelődés emlékeit őrzi, úgy az ételek, az ételkészítési- és az étkezési szokások is ennek a hagyománynak az emlékeiről szólnak. Ilyen a „*középkortól fövő kása*” – vagyis a *puliszka*; a növénylevélbe csavart ízesített, zsíros kása, a *galuska*; a különféle *sebes* (savanyú) *levesek*; a *rántás* sajátos szerepe: *nem sűrít, hanem ízesít*; ilyen az ünnepek alkalmával a kenyeret pótló, később inkább csemegeként fogyasztott kukoricalepény, a *pitán*; továbbá a sózásra és tartósításra használt, azon a tájon gyakori természetes *sósvíz*.

Nyisztor Tinka táplálkozástudományi kutatásai eredményeként számos kisebb-nagyobb tanulmányon kívül két rangos kötete látott napvilágot. Az egyik társszerzővel összeállított „szakácskönyv” (Nyisztor–Pákozdi 2009), ami 140 „csángó” – vagyis a moldvai magyarok körében ismert és használt étel receptjét tartalmazza az *alivánkától* a *zsuffáig*, az előbbi aludttejjel és kaporra készült, tepsiben, esetleg káposztalevélen sült kukoricalepényt, az utóbbi a megtört kendermagból készült túrószerű habot jelenti. Mint a könyv társszerzője, Pákozdi Judit írja: „Moldvában még soha, senki nem írt le receptet, kézzel írott feljegyzések sem forognak az asszonyok között, soha nem is főztek kötött szabályok szerint. A családok összetartásában, a háztartásvezetésben, sütés-főzésben a szokás, a hagyományok követése és az Isten segítette őket.” A könyv tehát több tekintetben is újdonsággal szolgál a moldvai magyarokkal foglalkozó néprajzi irodalomban. Nyisztor Tinka doktorátusát irányító dr. Kisbán Eszter professzor emeritus professzorasszony szerint pedig: „A moldvai magyarok étkezési szokásai olyat őriztek meg máig, amelyek [...] korábban az európai táplálkozáskultúra, gasztronómiai alapvonásaihoz tartoztak.” Nyisztor Tinka és Pákozdi Judit könyve tehát az európai táplálkozáskultúra olyan mélyebb rétegeit mutatja be, amikről a Kárpát-medencén belül élő magyarságnál immár csak nyomokban találhatunk emlékeket. Ilyen középkori eredetű a kása, ami puliszka formájában kerül ma is a csángó családok asztalára, s azt olvashatjuk róla, hogy „...nem arról híres, hogy nagyon illatos, vagy ízes lenne, ezért az ételek, amivel eszik, általában erős karakterűek, savanyúak, sósak, csípősek” (Nyisztor–Pákozdi 2009: 18). Ilyen a *naponta kétszeri étkezés* hagyománya; a különféle *savanyítókkal készült leves* és ilyen a „friss vagy tartósított növénylevélbe csavart, ízesített, zsíros kása, amit Erdélyben tötikének, Moldvában valamely északi szláv nyelvből származó szóval *galuskának* (Bárczi 1941: 91) neveznek”. Ez az étel nemcsak mint táplálék játszik jelentős szerepet a moldvai magyar – és román – családok étkezésében, hanem készítése is „felér egy ünnepi rítussal”, mert készítésének „legnagyobb értéke a munkaigényesség”. Ünnepi lakodalmakra való készülődéshez tartozott a galus-

ka készítése is, ami mindig kalákában történt, sokan vesznek részt benne... Egy lakodalomra vagy halotti torra több ezer galuskát kellett becsavarni, s ahhoz mennyi káposztát, hagymát, zöldséget, szalonnát kell apróra vágni!” (Nyisztor–Pákozdi 2009: 25.)

Nyisztor Tinka másik könyve doktori disszertációjának anyaga (Nyisztor 2013), amiben helyet kapott egy rövid módszertani fejezet, továbbá a hétköznapok és az ünnepnapok (húshagyókedd, keresztelő, lakodalom és a halotti tor) rendjének és ételeinek élvezetes bemutatása. A téma bőséges szakirodalma és *egy pusztainai főzőné fűzetének anyaga* zárja a kötetet. Véleményem szerint azonban a könyv legértékesebb részei azok a szerző által műfaji vagy módszertani szempontból *sűrűleírásnak* nevezett fejezetek, amik úgy születtek, hogy a társadalomkutató személyesen részt vesz a megfigyelt közösség mindennapi vagy ünnepi életében, megfigyeli s naplószerűen följegyezi annak minden érdemleges mozzanatát. Itt érvényesültek aztán Tinka közösségi és személyes adottságai, elsősorban a valóságban és a néprajztudományban való jártasságából fakadó eredményes kapcsolatteremtő képessége. Érdemes idézni egy Külsőrekecsinből való mozzanatot, amit a más faluból, de ugyancsak Csángóföldről való néprajzkutató figyelt meg aprólékosan és értő szemmel baráti vendégeskedése alkalmával: „Reggel hét órakor megint csak én voltam a szobában és a kis Adrián, a többiek mind kint voltak és siettek a reggeli teendőikkel. Lucia a konyhában készítette a nap megkezdéséhez szükséges ennivalót, Véro néni látogatta a kamrát és néha sürgette a puliszka főzését, hogy indulhassanak a mezőre. A nagy serpenyőben készült a *'pergelés'*: szalonna kockára vágva, kolbász, oldalas és *'nyulóka'*, azaz füstölt, csont nélküli karaj, mind szépen, apró kockákra darabolva. A vegyes húsok illata igen finom volt, ezért én is készültem enni. Téli időszakra jellemző ez a *'pergelés'*, csak télen készítik, amikor a kolbász, az oldalas és a karaj nincsen lesütve és eltéve zsírban a nyárra. Pusztainában *'rántott húsnak'* nevezik és a legkedveltebb ételek közé tartozik. Puliszkával és savanyú káposztával szokás mártogatni a kolbászos, oldalas ízű zsírt. Ezt tettük mi is az asztal körül. A maradék húst, kolbászt becsomagolták a meleg máléba és betették a tarisznyába a többi étel mellé. A serpenyőt visszatették a helyére, a zsírt nem szokás belőle kimosni, legközelebb úgyszólván zsíros kerül bele.” (Nyisztor 2013: 43.)

A pusztainai nuntában, vagyis az utóbbi időben már a művelődési házban rendezett lakodalomban, ahol városból hívott román szakácsok helyi hagyományostól eltérő gyakorlatuk okozott gondot, a következőket jegyezte fel Tinka. „A kenyeret kint a hosszú folyosón készítették elő, felszeletelték és tányérokra rakták, onnan vitték az asztalokra. Nagy volt a forgolódás a *'tüzelőben'* is, hiszen onnan is kellett ételeket felszolgálni. A városi szakácsok adagolták az általuk készített ételeket, a *'főzőné'* a pusztainai ételeket. Beszélgettem a szakácsokkal, hogy most mi lesz, mert én is fogok segíteni az ételek kihordásánál. Nagyon izgultak, és bevallották, hogy fogalmuk sincs, csak azt tudják, hogy nekik szólnak, mikor kell az előétel és mikor a sült, mert közben van a galuska, de azt nem ők kezelik; nem beszélve arról, hogy a köretet, a piláfot kint készítik, azt majd az asszonyok fogják adagolni a tányérra. Már nagyon készenlétben álltak, mert szóltak, hogy hamarosan fognak ebédelni *'a keresztapa*

emberei. Tőlem érdeklődtek, hogy ez mi: *'Keresztapa emberei'*? Miért van nekik külön étrend? Miért nem várják meg az összes vendéget, hogy akkor ebédeljenek, vacsorázzanak? Én is kénytelen voltam azt a választ adni, amit már sokszor hallottak: *'Mert nálunk így van!'*

Ezekkel a *sűrűleírásokkal* a szerző nagyítóüveget tart a vizsgált témában a közösség fölé, amin át olyan részletekbe menően megismerhetjük egy-egy hétköznapi, vagy ünnepi alkalom lefolyását, ami messze meghaladja a szokásos néprajzi leírások adatgazdagságát. Reméljük, hogy Nyisztor Tinka ennek a kutatási módszernek az útján halad további munkája során. A moldvai magyarok népeletének vizsgálata során mindinkább eluralkodó, egy-egy jelenségre röpké pillantást vető „kutatási módszerek” mellett az ő gyakorlata üde színfoltot és gazdag tudományos hozzáadót jelenthet.

Energiájának jelentős részét a moldvai magyarok anyanyelvű vallásgyakorlatának érdekében kifejtett erőfeszítései emésztik, amit a moldvai katolikus egyház még mindig igyekszik akadályozni. De már látható egy-egy fénysugár, ami jelzi, hogy Tinka erőfeszítései nem hiábavalók. 1990 óta a moldvai magyarok közül ismét egyre többen járnak a Csíksomlyón pünkösdkor esedékes búcsúba, az ezredfordulót követően pedig már a bukovinai Kácsikán Nagyboldogasszonykor tartott búcsún is egyre gyakrabban nyilvánulhatnak meg a moldvai katolikusok magyar anyanyelvükön. (Nyisztor 2019.) 2019 óta havonta egy vasárnapon Bákóban magyar nyelvű szentmisén vehetnek részt a városban és a környékbeli magyar falvakból odalátogató hívek. Ilyenkor elsősorban Nyisztor Tinka vezetésével érkező pusztinai aszszonyok kapcsolódnak a magyar nyelvű liturgiába, a többi faluban még nincsen, aki felkészítse a csak románnyelvű miserendet ismerőket az anyanyelvű szertartásba való kapcsolódásra. Két, magyar szentes énekeket és imáshatásokat tartalmazó, Nyisztor Tinka által összeállított kiadvány a magukat Szent István gyermekeinek nevező pusztinaiak anyanyelvű vallásgyakorlatát segíti, de remélhetően előbb-utóbb más moldvai magyar települések közösségeinek identitását is erősíti (Nyisztor–Ádám összeáll. 2015, Nyisztor összeáll. 2018).

Dr. Iancu Laura

A moldvai magyarság második, néprajzi doktorátussal rendelkező kutatója *dr. Iancu Laura*, aki a nevében is *Magyar moldvai faluban* – vagyis a közeli Török hídja (Podu Turcului) kórházában – született 1978-ban. (44. kép) Mint valamennyi moldvai magyar gyermek, az általános iskolát szülőfaluja román tannyelvű iskolájában kezdte, de már a csíkszeredai József Attila Általános Iskolában fejezte be *Borbáth Erzsébet* igazgatósága és tanársága idején, majd az ottani Nagy István Művészeti Líceum zenei tagozatán érettségizett. Egyetemi tanulmányait Budapesten és a Szegedi Egyetemen végezte, majd Pécsen doktorált. 2011-től az Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének munkatársa, 2013-tól a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Az ezredfordulótól szépirodalmi munkásságot is folytat: verset, prózát

és drámát ír, s nem merném, valószínűleg nem is lehet megítélni, hogy melyik műfajban alkot értékeesebbet. Talán még ő sem tudná rávágni, ha hirtelen rákérdeznénk, költőnek vagy kutatónak érzi-e inkább magát? Mert hiszen számos munkájában elválaszthatatlan a néprajz tudománya és a népelet szépirodalmi eszközökkel való megjelenítése, sőt már diákkorában, egykori tanárának, *Drága Erzsike néni*-nek írt irodalmi igényű leveleiben is együtt volt a szülőfalu emléke a diákélet megélésének lelki tükrével. De ilyen a moldvai magyarságról elsők között hírt adó *Petrás Incze János* minorita szerzetesről készült színműve is (Iancu 2013a), ami elsősorban a magyarságát megvalló és magyar híveit szolgáló, idős lelkiatya politikai üldöztetését mutatja be megrázó átéléssel. Ilyen továbbá a Domokos Pál Péter emlékének ajánlott *Szeretföld* című néprajzi és szociográfiai ihletésű regénye (Iancu 2011a). Ebben a szépirodalmi remekműben a moldvai magyarság sorsának valóságából megteremtett, újáteremtett világ sokszorta jellemzőbb, torokszorítóbb, mint maga a valóság, talán mert az *igazat* mondja, nem csak a *valódit*. A szerző – éppen mert néprajzkutató *is* – néhány mondatnál sokszor többet, teljesebbet közöl, mint akárhány tudományos tanulmány. (Bővebben lásd Halász 2015d.)

Néprajzi – honismereti – kutatásokkal Laura már egyetemista korában elkezdett foglalkozni. Ennek első eredménye a saját és mások gyűjtéseiből – Benedek Katalin néprajzkutató közreműködésével – összeállított *Johófiú Jankó* című kötet, amit saját maga által összegyűjtött, magyarfalusi archív fényképekkel illusztrált (Iancu összeáll. 2002). Ezt követően sem hagyott fel a falujának népeletét megörökítő régi fényképek gyűjtésével és 2005-ben, ugyancsak Benedek Katalinnal közösen, imponáló mennyiségű, csaknem kétszáz, Magyarfaluban és Egyházasközáron készült fotóból álló albumot jelentettek meg (Iancu–Benedek szerk. 2005). Nyilván nem került különösebb megerőltetésébe, hogy moldvai és Baranya megyei falustársaitól, rokonaitól összegyűjtse a moldvai magyarok hagyományos paraszti életét bemutató képeket; de azért elgondolkodhatunk azon, hogy a többi Erdélybe és Beszék-Magyarországra jutott moldvai diák kezéből sajnos nem került ki egyetlen ilyen, vagy ehhez hasonló néprajzi értékeket őrző fotógyűjtemény? Ugyancsak egyetemistaként a nyári szünetekben, szülőfalujában magyarul tanította a gyermekeket, erről így írt irodalmi leveleiben Borbáth Erzsébetnek, a „Drága Erzsike néni”-nek: „Harminchárom gyermek, mint az angyalok, úgy énekelnek minden este házunknál. Délelőtt egy csoporttal, este másikkal foglalkozom. Tanultunk, meséltünk, imádkoztunk.” 2003-ban megrendezte Magyarfaluban az első falunapot, gyönyörű néprajzi kiállítással, továbbá részt vett a „csángó oktatási program” nyári táboraiban is.

A szegedi tudományegyetemen töltött évei sem csak a tanulást szolgálták, 2007-ben megvédett szakdolgozatához olyan jelentős mennyiségű anyagot sikerült szülőfalujából összegyűjtenie, ami aztán négy esztendő múlva kibővítve és átdolgozva megjelenhetett egy másfél száz oldalas monográfiában (Iancu 2011b). A moldvai magyarokkal foglalkozó gyűjtők és kutatók általában hajlamosak arra, hogy hagyományos kultúrájuk némely területét „csángó” sajátosságnak tekintsék, sőt nyilvánítsák. Iancu Laura kismonográfiájából azonban éppen az derül ki, hogy a Magyarfaluban ismeretes jelesnapi szokások milyen szorosan kötődnek a Kárpát-medencén

belüli magyarság hagyományos szokás- és hiedelemvilágához, az eltérések inkább csak a napjainkban való *megélés* elevenségében mutatkoznak. De azért találkozhatunk Moldvában, jelesül Magyarfaluban markánsabban, részletesebben gyakorolt szokásjelenségekkel is. Ilyen a Vízkereszt tájékán esedékes *házszentelés* – egyszerűs mind az egyházi adó beszédésének – szokása és alkalma, amiről azonban évről-évre egyre több rituális elem kopik le. Ilyen továbbá a farsangvégi *húshagyat* és mindmáig elmaradhatatlan velejárója, a sajátosan készített *töltött-sülttyúk*; aztán a Magyarfaluban s általában Moldvában különlegesen sokáig – egészen az 1950-1960-as évekig – megmaradt fehérvasárnap *mátkaváltás*, a leánybarátságot megpecsételő műrokonsági kapcsolat szép, személyes emlékekben ma is eleven szokása. Végül ilyen a magyar nyelvterületen mai tudásunk szerint csak a moldvaiak köréből ismert *Szent András-napi rítus*, amikor a farkasok és egyéb ártalmak elleni védekezésül összekötözik, vagy rongyokba tekerik az ollók két szárát és más szúró-vágó eszközöket, továbbá fokhagymával kenik meg az ajtók szemöldökfáját.

„A magyarfalusi szokások akár ünnepnapokhoz, akár hétköznapiakhoz kapcsolódnak, azonos lényeget hordoznak: azokat valamilyen természetfölötti »erővel« állítják összefüggésbe. A közösség számára ugyanakkor a vallásos ünnepek adnak alkalmat arra, hogy az egyének jobbik, szebbik, keresztényibb, egyszóval előnyösebb énüket nyilvánosan megmutathassák, közösségi összetartozásukat kifejezhessék.” (Iancu 2011b: 114.)

Iancu Laura termékenységet mutatja – két ügyes fiacskáján kívül –, hogy a „Jules napok” megjelenése után két évvel már napvilágot látott doktori disszertációjának imponáló, több mint 400 oldalas kötete is (Iancu 2013b). Ebben tisztázza a *helyi vallás* fogalmát, vázolja *kutatásának módszertanát*, s áttekinti a *moldvai magyar katolikusokra vonatkozó valláskutatás főbb területeit*, eddigi *eredményeit*, valamint meglévő *hiányosságait*. A szerző már itt találkozik azzal a problémával, hogy míg a legtöbb „csángó” kultúrával foglalkozó munka a lokálisból igyekszik – legtöbbször nem is kellő megalapozottsággal – általánosítani, ő egy konkrét közösségre vonatkozóan, a *lokális kereszténység* vizsgálatát tűzte ki feladatul. Csak sajnálhatjuk, hogy egy ilyen tiszteletreméltó vállalkozáshoz ma még nélkülöznie kellett a hasonló színvonalon feltárt térségi háttérrel, így többnyire alkalmi összevetésekkel kellett megelégednie. Ilyenkor újra és újra átérezhetjük a helyzet tragikumát, ami a témák vizsgálatának előzményei során rendelkezésre álló csekély muníció vétkes elfecsérelésével annyi energiát pazarolt nyilvánvaló evidenciák, esetünkben a *moldvai csángók magyarságának* cáfolatára, vagy éppen emiatt: *bizonygatására*. Mennyivel előbbre tartanánk ennek a rohamosan kivesző hagyományos kultúrának tudományos feltárásában, ha a jobb sorsra érdemes kutatómunkák során az energiákat inkább erre a célra lehetett volna, lehetne fordítani.

A könyv további fejezetei a szerző közvetlen, immár elsősorban saját közösségétől nyert tudásanyagára épülnek és a *lehető legteljesebb* áttekintést nyújtják a *helyi vallás* elemeiről: a *természetfeletti lényekről* (szentháromság, angyalok, démonok); a *lélek*, a *halál*, a *túlvilág* és az *eszkatológia* (világvége) kultuszáról; a *vallási szocializáció* (nevelés, vallásos tudat megalapozása) részleteiről; a *vallási kultusz*

(mise, prédikáció, a papi feladatkörök, az ima és az imádkozás módja, tartalma, eszközei, a böjt) részleteiről, megéléséről; a *szentekről, képeikről és tiszteletükről*; a *szentelmények* (szenteltvíz, szentelt növények, gyertya stb.) szerepéről; végül a különböző (otthoni, templomi, köztéri, temetői) *kultuszterekről*. Talán ezekben érvényesülnek leginkább Iancu Laura helyi kötődéséből fakadó lehetőségei. Mint például a misén résztvevők *egyéni* – tehát rendkívül bensőséges – *imádkozására* vonatkozó ismeretek, amit a szerző tapasztalatai szerint „a mise előtt, vagy az egyetemes könyörgések felolvasása, vagy az Oltáriszentség felmutatása során, vagy az áldoztatás alatt, vagy pedig a mise végén mondanak el.” Fontos ugyanis, hogy itt a hangsúly nem a *kérés teljesülésében*, hanem az *ima meghallgatásába* vetett hiten van: „vajegyszer meg kell hallgasson az Isten”; „mikor jönnek lássa megadja az Isten”; „ha vajegyszer megérdemlem lesz, megadja lesz”.

Alig telt el négy esztendő, máris megjelent Laura újabb, nagyobb kitekintésű, vallási témájú írásait tartalmazó kötete. Kilenc tanulmányt közöl a *Peremlétben* kötet, ebből nyolcban a moldvai magyarok vallásosságának fontos kérdéseivel foglalkozik, egy pedig a Szent Brigitta-imákról szól. A szerző rendkívül nehéz feladatot oldott meg ebben a könyvben. Hívó katolikusként őszintén be kellett mutatnia a román nacionalista célok szolgálatába szegődött moldvai katolikus egyház tevékenységét és saját népe kiszolgáltatottságát. Tanulmányait olvasva érzékelhetjük is belső lelki küzdelmet, nem egyszer vergődését, s azt, hogy mennyire fájdalmas számára nemcsak moldvai magyarság kiszolgáltatottsága, de az is, hogy az igazságnak elkötelezve meg is kell fogalmaznia – fájdalmának okát és okozóját.

A több hangszerezen „játsszó”, vagy talán inkább népéért többféle fegyvernemmel küzdő Iancu Laura a néprajztudományban elért sikereivel párhuzamosan a szépirodalomban is megcsillogtatja képességeit. Verseiről nem szólok, mert azokhoz nincs sem szemem, sem fülem – a szív meg kevés hozzá –, de regényében és színdarabjában nagy örömmel fedeztem föl Magyarai Lajos Kőrösi Csoma naplójában megfogalmazott intelmének megvalósulását: „*Kit feldob magából egy nép, az nevében akarjon nagyot...!*” A moldvai magyarság életének hagyományos, néprajzilag is értékes elemeiből építkezik a Szeretföld című regény. Szerzője néhány mondattal, egy-egy gondosan megkomponált jelenettel sokszor többet, teljesebbet közöl a csánigó élet, a moldvai magyar sors valamely jelenségéről, mint sok részletesen felvázolt tanulmány. Ilyen a pokolpataki Ellátó Mihály nem evilágból való hiedelemalakja; ilyen az 1948-es esztendő Moldvában pusztító kegyetlen szárazság, a *szecseta* okozta éhínség emlékfoszlányokból kidolgozott, megrázó jelensége, s az esőért könyörgő körmenet leírása; ilyen a hadiözvegy közösségi fantáziát izgató, férfiakat álmukban megkísértő, *megnyomó szépasszonnyá* tevő sóvárgása; és ilyenek a Szeretföld templomát kalákában építők titokzatos nehézségei, amit a valamikori emberáldozat humánusabbnak *tűnő* változatával, egy asszonyról vett *mérték* befalazásával igyekeznek elhárítani.

Iancu Laura bemutatásának végére hagytam azt a színművet, amiben a vértanúságot szenvedő klézsei plébános, Petrás Incze János életéről készült drámában mutatja be a moldvai magyarok sorsának tragédiáját (Iancu 2013a). Itt fog össze

talán legeredményesebben a néprajzkutató és a szépíró tehetsége és elkötelezettsége, hogy a világ elé tárja népének szenvedéstörténetét. Az ifjú etnográfus és szépíró mély beleérzéssel bontja ki „*a Magyar Nemzetnek utolcsepp vérig háládatos fíja*”-nak tragikus sorsát, amelyben meglátja és láttatja népe sorsának évszázados párhuzamait. A vénségére orgyilkosság áldozatává lett, szellemi végrendeletét diktáló Petrás Iancu Laura drámájában így fogalmazza meg – egy öregkori levelének szövegét is felhasználva – élete utolsó „igaz tudósítását”: „Az ínség itt oly nagy, hogy kevés embernek jut mindennapi malé... Hol keressek segédelmet szükségemben, nem tudom... Nagyon fáj nekem, hogy öregségemre ily csúffá tettek a gonosztevők... Kibrablásom után nagy éhségben szenvedek... Hát, hogy nyomorult vagyok azt tiszta lélekkel mondhatom. Keserű bennem a lélek, bárcsak kimúlásom lenne boldogabb nyomorúságos életemnél... Mégis, legyen áldott a jó Isten, kiért éltem és szenvedtem e honban hit- és nemzetronaimért. Csak Isten tudhatja, mi koholtatok ellenem.”

Laurának egyszerre volt nehéz és könnyű a helyzete, mikor drámai alkotásba sűrítette Petrás alakját. Nehéz, mert kevés anyagból kellett építkeznie, de éppen ezért szabadabban szárnyalhatott költői képzelete. Jeleneteinek nagyobb része írói látomás, ám olyan íróé, aki eszével ismeri, szívével és lelkével mélyen átérzi a „csángó sorsot”. Életének végéhez közeledve a drámában mindinkább összeér a múlt és a jelen, egyre kézzelfoghatóbbá válnak Laura tapasztalatai és Petráshoz méltó gondolatai: „A szakadék oly mély e két nép között – mondja a katolikus magyarokról és az ortodox románokról –, hogy olybá tűnik, még a túlvilágot is kétfelé osztanak.” Petrás Incze János drámáját színműként feldolgozó látomás mindeddig elkerülte a kárpát-medencei magyar színházak s a televíziós, rádiós rendezők figyelmét, ami azt mutatja, hogy a „magyar szellemi elit” még mindig mennyire érzéketlen a moldvai magyarság sorskérdései iránt.

Az utóbbi években Iancu Laura az MTA Néprajztudományi Intézetében folyó kutatásokba kapcsolódva a *Magyar Népköltészeti Lexikon* számára készíti a számára kiosztott, népi vallásossággal, balladákkal foglalkozó szócikkeket. Emellett a *valási élet a moldvai katolikusoknál a 19. százaban, Oláhországi Boldog Jeremiás kultusza*, valamint a *világkép és a nyelvjárás összefüggései* című témáját kutatja.

Trunki Péter

Ha lehet ilyet egyáltalában mondani, megkockázatom, hogy Moldova általam bejárt, talán félszáz, részben vagy teljesen magyar népességű települése közül számomra a Szeret folyó jobb oldalán, Bákó és Egyedhalma közé eső Külsőrekecsin a „legkedvesebb”. Ezt a talán furcsa „rangsort” két okkal tudom értelmezni. A szubjektív az, hogy ez volt az első falu, ahol 1966 nyarán találkozhattam a moldvai magyarokkal és a számomra revelációként ható hagyományos műveltségükkel, aminek megismerését és megismertetését azóta is életem egyik legfontosabb feladatának tekintem. A vonzalom objektív része pedig abból fakad, hogy ez a falu az elmúlt fél

évszázadban, de főleg a 20. század utolsó harmadában a leginkább hagyományörző csángó települések közé tartozott, ami elsősorban a földrajzi elzártságával magyarázható és részben ezzel összefüggésben azzal a körülménnyel, hogy itt nem sikerült a hatalomnak kieroszakolnia a mezőgazdaság kollektivizálását. Így a hagyományos paraszti gazdálkodás és az ahhoz kötődő életforma – annak minden előnyével és hátrányával – tovább megmaradt, legfeljebb deformálódott.

Itt született 1983-ban *Trunki Péter*, akinek szüleitől a nyolcvanas években magam is gyűjtöttem a múlt hagyományos értékeiről, de őt csak egyetemista korában ismertem meg Budapesten. (45. kép) Elemi iskoláját szülőfalujában végezte az 1896-ban, bérelt épületben alapított iskolában, amiről a fennmaradt források nem sok elismeréssel írnak. Önálló épülethez – mint a legtöbb környékbeli magyar falu – csak a 20. század második évtizedében jutott. Az iskolában uralkodó állapotokról éppen Trunki Péter 2017-ben megjelent, Bodó Csanáddal közösen írt könyvében azt olvashatjuk, hogy az akkori tanfelügyelői jelentések szerint 1897-től 1953-ig kizárólag román nyelven oktató iskolában „a tanulmányi előmenetel jelentéktelen, mert az iskolások nem tudnak eléggé románul, ugyanis mindannyian magyarok” (Trunki–Bodó 2017: 199). Csak 1953 áprilisának tanfelügyelői jelentéséből értesülünk arról, hogy az „I. évfolyamon magyar nyelvű oktatás zajlik”, de a következő osztályokban már csak román nyelvű, az ötvenes évek végére pedig már ez az egy osztálynyi anyanyelvű oktatás is megszűnt. Mikor Trunki Péter a diktatúra bukása táján iskolás korba lépett, csak román nyelven oktató tanárokkal találkozott, ami éppen olyan nehézséget és hátrányt jelentett számára, mint Moldva valamennyi csángómagyar gyermekének. Náluk is bekövetkezett az a kényszerszülte állapot, hogy a magyar szülők már csecsemőkoruktól románul szóltak a gyermekeikhez, hogy az iskolába kerülve ne szenvedjék meg hátrányos helyzetüket.

Trunki Péternek 1995-ben, hetedikes korától több társával együtt sikerült Csikszeredába kerülnie, ahol a József Attila nevét viselő általános iskolában fejezte be a 7. és 8. osztályt, és Borbáth Erzsébet igazgatónő és tanárai értő és szerető keze alatt sok mindent sikerült bepótolnia abból, amit a szülőfalujának román nyelvű iskolájában nem kaphatott meg. Itt ismerkedett meg a magyar irodalom és történelem jeles eseményeivel és személyiségeivel úgy, hogy közben a Moldvában tanultakat sem felejtette el. Óriási lépés volt ez a külsőrekecsini diák számára, aki eddig – mint írja –, könyvként csak a Bibliával és a Szentek életével találkozott. Ez után Gyulafehérváron folytatta tanulmányait, a gróf Mailáth Gusztáv²⁷⁸ püspök nevét viselő Római Katolikus Líceum szemináriumában, ahol zenei érdeklődésének köszönhetően kántori képzettségre is szert tett. Innen Budapestre jutott, egy évi „előkészítő” után pedig az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol magyartanári képesítést és feleséget is nyert egy kedves, nagyenyedi leány személyében. Megszerezvén a tanári diplomát, ahogy feleségével együtt tervezték, pél-

278 Gróf Mailáth Gusztáv Kátoly (1864–1940) erdélyi püspök (1897–1936) nevét sokan helytelenül *Majáth*nak írják, pedig a boldog emlékezetű egyházfő minden aláírása alkalmával a helyes, Mailáth formát használta.

damutató módon visszatértek szülőfalujába – amire sajnos kevés sorstársra vállalkozott –, és bekapcsolódtak a Moldvában az ezredfordulón beindult magyar nyelvű oktatási programba. A 2007/2008-as tanévben Külsőrekecsin iskolájában megvalósította annak a logikus javaslatnak egy töredékét, amit az 1950. június 7-i tanfelügyelői jelentésben olvashatunk, amikor a „jó szemű” felügyelő megállapítja, hogy „az iskolalátogatás nagyon gyér, a tanulók nem értik, amit a tanító magyaráz nekik. Azt javaslom, hogy a következő tanévre itt, Külsőrekecsinben szüntessék meg a román oktatást és csak magyar nyelven folyó oktatás legyen. Ilyen módon az oktatás minősége javulni fog.” (Trunki–Bodó 2017: 237.) A *javaslat töredékét*, mondom, hiszen továbbra sem taníthattak *magyar nyelven*, csak fakultatív módon taníthatták a *magyar nyelvet*, ám moldvai viszonylatban ez is óriási előrelépés volt. Trunki Péter szép eredményeket ért el egykori iskolájában a rekecsini gyermekek elődeik anyanyelvére tanításával, Borbáth Erzsébet tanárnő ma is elragadtatással beszél arról az ünnepségről, amin Péter tanítványai magyar és román nyelven egyaránt szépen szerepeltek. Trunkiéknak egy esztendő múltán mégis el kellett jönniük Külsőrekecsinből, másra hagyva csángócskáik magyar nyelvű oktatását és előbb Nagyenyeden, majd 2009-től az „anyaországban” folytatták a pedagógusi munkát.

Péter már egyetemista korában érdeklődött a nyelvészet iránt. Ebben minden bizonnyal nagy szerepe volt professzorának, a nyelvész Hajdú Mihálynak, aki maga is foglalkozott a moldvai magyar történelmi személynevekkel (Hajdú 1980: 53, 2004). Nem lehetett tehát nehéz dolga, hogy Moldvából érkezett diákjának érdeklődését szülőfaluja népéhez kötődő történelmi nyelvészet, névtan és nyelvjárások felé terelje. Már szakdolgozatát is a szabófalvi Lakatos Demeter költészetének irodalmi és nyelvi értékeiről készítette, és más területeken is tartotta a kapcsolatot szülőföldje kultúrájával. Egyik alapítója és azóta is szerkesztőbizottsági tagja a Magyarországon tanuló csángó diákok által létrehozott Csángó Tükör folyóiratnak és tevékenyen részt vett a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület munkájában. Tanári diplomája megszerzése után a magyar nyelv és irodalom tanára lett először általános iskolában, majd gimnáziumban.

Doktori tanulmányait nyelvészeti, ezen belül névtani témában kezdte. Mint írja: „célom, hogy szülőfalum és környezete személynévhasználata történelmi és jelenkori vonatkozásait bemutassam”. Ezt a doktori munkát is dr. Hajdú Mihály irányításával kezdte el. Professzora azok közé a nyelvészek közé tartozott, akik nem nézték le sem a nyelvtudomány nemzeti identitást erősítő szerepét, sem az úgynevezett önkéntes néprajzi- és nyelvjárási gyűjtők tudománysegítő munkásságát. Jó évtizedes kapcsolat jött létre Trunki Péter és dr. Hajdú Mihály professzor között, jogosan írta tehát mentorát búcsúztató nekrológiájában, hogy „fonetikai, dialektológiai és nyelvtörténelmi ismereteim alapjait tőle sajátítottam el”; „a határon túli magyarokhoz megkülönböztetett szeretettel viszonyult”. Ez az érzés kölcsönösnek mutatkozott, mert mint rá emlékezve írja: „ha példaképeim közül ötöt kellene kiemelnem, Hajdú Mihály biztosan közöttük lenne”. (Trunki 2014a: 8.) Hajdú tanár úr meg is érdemelte moldvai diákja vonzalmát, hiszen az általa szerkesztett Magyar Személynévi Adattárak és a Magyar Névtani Dolgozatok sorozatban 9 moldvai település személy- és

helynévanyagát tette közzé, s ő maga is több alapos tanulmányt közölt a moldvai magyarok történelmi személynevei témakörben.

Hajdú Mihály jó érzékkel emelte magához az ELTE Bölcsészkarára jelentkező moldvai diákat, s tette lehetővé számára, hogy már elsőéves korában bekerülhessen megszabott létszámú „szerdai óráira”, amelyben az elméleti oktatás mellett a népnyelv gyűjtésének gyakorlati módszereire is igyekezett rávezetni tanítványait. Péter jó tanítványnak bizonyult: egyrészt ügyesen kihasználta azt az előnyt, amit a tudományos témájával választott közösségből való származása jelentett, másrészt szorgalmával pótolni próbálta az ugyanebből a körülményből eredő hátrányokat. Tanári diplomája megszerzése után hamarosan megkezdte doktori tanulmányait, ami – lakásgondok, családalapítás és -fenntartás miatt – idővel egyre nehezebb vállalkozásnak bizonyult számára. De hogy milyen elszántsággal és eredményesen dolgozott, azt mutatja, hogy másfél évtized alatt mintegy harminc, a moldvai magyarok nyelvével és sorsával foglalkozó kisebb-nagyobb munkája – köztük egy társszerzővel készült fontos könyv (Trunki–Bodó 2017: 47) – látott napvilágot, ami „főfoglalkozású” kutatótól is elismerésre méltó teljesítmény.

Trunki Péter publikációinak még felsorolásszerű bemutatására sem vállalkozhatom e rövid írás keretében, de néhányat feltétlenül ki kell emelnem a gazdag terméskből. Többek között azt a két recenzióját, ami jóval felülmúlja a szokásos „ismertetés”-ek távolságtartó, bemutató jellegét. Az egyik Anton Coșănak, a bákói múzeum munkatársának Nicolae Balcescu község monográfiájával foglalkozik, s ebben kellő határozottsággal teszi szavá a szerző elfogultságból eredő tévedéseit és hiányosságait. „A műnek a vizsgált közösség eredetéhez, régi és mai életmódjához, nyelvéhez, kultúrájához való viszonyulása meghatározza a problémafelvetés jellegét, egyúttal eltántorítja az objektív láttatás szemléletmódjától.” (Trunki 2012.) A másik recenzió egy moldvai magyarokkal foglalkozó, Budapesten megjelent, igazságtartalmával „rendhagyó”-nak is tekinthető tanulmánykötetet mutat be és értékel. A „rendhagyó nézetek a csángókról” című kötet – olvashatjuk –, nagy hiányt pótol a csángókutatásban azzal, hogy a román és a magyar szöveget egy helyen közli.” Olyan alapvető és hézagpótló munkákat tartalmaz ez a könyv, mint Radu Rosetti: *A moldvai magyarokról és katolikus püspökségeikről*; a kötetet szerkesztő Miskolczy Ambrus *Rendhagyó nézetek a csángókról* című tanulmányát; Demény Lajos Radu Rosetti életét és munkásságát bemutató írását, valamint Arens Meinolf és Daniel Bein *Katolikus magyarok Moldvában* című, valóban meglepő hitelességű munkáját. (Trunki 2008.)

A Magyarországon tanuló csángó diákok számára létrejött, *Tampu Stelian* – 2019 nyaratól *Bogdán Tibor* – által szerkesztett, kezdetben az Európa a Csángókért Alapítvány, később a Máltai Szeretetszolgálat Csángó Koordinációs Irodája, 2013-tól pedig a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület kiadásában megjelenő folyóiratban Trunki Péter számos nyelvészeti témájú írást közölt a Moldvában, elsősorban természetesen a szülőfalujában ismeretes szokásokról, imádságokról, lakodalmi búcsúztatókról, mondákról, a moldvai magyarok szóbeliségéből eredően a helységnevek változatairól. Ezek között olvashatjuk a Petrás Incze János

nyelvészeti munkásságáról, valamint a szerinte még bizonyára valahol lappangó, nyomdafestéket nem látott Lakatos Demeter versek és levelek felkutatásának szükségességéről szóló írását is.

Nagyobb nyelvészeti tanulmányai, mint a Forrófalva családneveivel foglalkozó (Trunki 2011), és az *A moldvai magyar családnevek a magyar állampolgárság küszöbén* című (Trunki 2013), nyilvánvalóan doktori tanulmányai során keletkeztek. Ide kapcsolható a *Megjegyzések Petrás Incze János nyelvészeti munkásságához* címmel a tudós klézsei lelkész születésének bicentenáriuma alkalmából, pappá szentelésének helyszínén, Egerben szervezett tudományos konferencián elhangzott előadása is, ami aztán a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület kiadványában jelent meg (Trunki 2014b) Ebből az írásból már a nyelvészet tudományában elmélyült Trunki Péter lép elé, aki biztossággal állapítja meg, hogy Petrás „a hangok ejtéséről lényegében négy problémát említ, ebből három hangtani, egy pedig alaktani. A hangtaniakból egyik az *é* magánhangzóra, a másik kettő a *cs* és az *s* ejtésére vonatkozik. Negyedik megfigyelése a *kicsinyítő képzők* gyakori használatára hívja fel a figyelmet...” (Trunki 2014b: 119.) Felismeri továbbá, hogy „Petrás gyűjtései nem gyakorlati célokat szolgáltak. Elsődleges szándéka nem az volt, hogy a laikusok számára megkönnyítse a moldvai településeken való boldogulást, hanem messzemenően több. A nyelvjárási szavak köznyelvi megvilágítása úgy értelmezhető, mint a nyelvjárások megismerése felé tett apró, de keletkezési idejüknel fogva annál jelentősebb lépések elindítása.” (Trunki 2014b: 120.) Petrás páratlan értékű névösszeírásaiból megállapítja, hogy „a magyar nyelvben való jártasságából és származásából eredően nem tagadta meg híveitől az anyanyelvi névhasználatot, hanem úgy rögzíti, ahogy azt maguk is használták. Miközben eleget tett lelképásztori kötelességeinek, hagyományt és nyelvet ápol.” (Trunki 2014b: 129.) Végezetül megállapítja, hogy Petrás anyakönyv-vezetési gyakorlatából adódó tanulságok feltárása és feldolgozása „kiemelkedő jelentőségű lehet mind a művelődéstörténet, mind a nyelvtudomány szempontjából.” (Trunki 2014b: 130.) Zárójelben jegyzem, hogy rokonsági elnevezésekről szóló írását olvasva azt éreztem, amit minden hasonlóan általános cím láttán (Trunki 2004): egy ilyen „kulturális folyóirat”-ban „elmegy”, de tudományos szempontból vigyázni kell az általánosítással, mert itt is ellentmondás van a címben szereplő „a csángóknál” és az írás utolsó mondata, „akár a szomszéd falvakban is teljesen különböznek a rokonsági elnevezések” között. Különösen egy ilyen sokféle helyről és időben összeállt népcsoportnál, mint a moldvai csángómagyarok esetében nagyon fontos egy-egy néprajzi-nyelvi jelenség pontos lokalizálása. Hiszen éppen ez az, aminek tisztázását várhatjuk a szerző további nyelvészeti kutatásaiból.

Örvendetes, hogy a külsőrekecsini Trunki Péter publikációi során többször is ki lép a nyelvtudomány kereteiből, s fontos ismereteket közöl faluja népszokásainak gazdag tárházából. Számomra a leginkább a minden tekintetben példamutató, külsőrekecsini menyegzővel foglalkozó írása jelentett örömet, hiszen éppen a párválasztással és a lakodalommal foglalkozó monográfiámon dolgozom, s ilyenkor minden konkrét, közvetlen megfigyelésen épülő adat gazdagíthatja és színesítheti a be-

mutatott képet. Péter druszám pedig olyan aprólékos és hiteles anyagot közölt ebben a témában, amennyi csak belefért a rendelkezésére álló négy hasábjába. Természetesen az idővel felgyorsultan változó népszokásoknak elsősorban a pillanatnyi – ezredfordulói – állapotát tudta bemutatni.

Elgondolkodtató, hogy a budapesti egyetem bölcsészkarán tanári oklevelet szerzett Trunki Péter milyen elkötelezetten érdeklődik továbbra is szülőföldje siratni-való iskolai állapota, oktatási helyzete iránt. Legalábbis ez érződik az Alsórekecsin mellett, a környék csángómagyar népe számára tervezett iskola ünnepélyes alapkövetéséről megjelent tudósításában erről a Rekecsin község magyar lakossága számára örvendetes, a megye román újságírói által pedig „botrányosnak” nevezett ünnepség körülményeiről és a vele kapcsolatos „román hangok”-ról. (Trunki 2005.) Elborzadhatunk a hivatásos zsurnalisztáknak a gonoszság határát súroló rosszindulatától, s elgondolkodtatunk, hogy indítékaikban minek volt nagyon szerepe, a csángók öntudatosodásától és felemelkedésétől való félelmüknek, vagy a zsigereikből süvítő gyűlölködésnek? Sajnos az azóta eltelt másfél évtized eloszlathatta görcsös félelmeiket, mert a tervbe vett iskolából az alapkövetés és az azt követő hangoskodáson kívül semmi sem valósult meg. Vagy talán éppen az ellenséges erők felángolása akadályozta meg a jó szándék érvényesülést?

Nyelvészeti cikkeit olvasva erősödött bennem az érzés, hogy ez irányú munkálatai során Trunki Péter igen jól beledolgozta magát a választott és Hajdú Mihály professzortól is megörökölt, a moldvai magyarok hely-, de főleg személynevei témába. Írásainak súlya és alapossága feljogosíthat bennünket arra a reményre, hogy előbb-utóbb sikerül doktori tanulmányainak végére jutnia.

Trunki Péter munkásságát bemutató írásom végére hagytam a – véleményem szerint – legjelentősebbet, amiben szerzőtársával, *Bodó Csanáddal* együtt olyat alkotott, ami nemcsak a moldvai magyarok sorkérdései szempontjából utolérhetetlen jelentőségű, hanem egy tudományos felkészültségű és népe iránti elkötelezettségét el nem vesztő ember számára is méltó feladat megvalósítását jelenti. Példamutató a két szerző összefogása is, hát még az eredmény! A szerzők egy mindeddig ismeretlen, vagy legalábbis feldolgozatlan forrásanyaghoz nyúlva közelítették meg a moldvai magyarság elrománosításában az ottani klérus mellett legnagyobb szerepet játszó iskolák működését és hatásuk mechanizmusát. Négy, ízig-vérig magyar település – Szabófalva, Frumósza, Lészped és Külsőrekecsin – iskoláskorú gyermekeinek nyelve és identitása elleni állami hadjárat állomásait, módszereit és szomorú következményeit tárják fel és mutatják be, mégpedig a leghitelesebb források, a román állami tanfelügyelők jelentései alapján, azok anyagának szó szerinti közlésével, valamint a tanulságok tanulmány formájában történő összefoglalásával. Megismerhetjük ezekből a jelentésekből annak a törekvésnek folyamatát, amivel a fiatal, a nemzetté válásban mutatkozó megkésetttség olykor hisztérikus jeleivel és következményeivel terhelt román állam igyekezett és igyekszik minden eszközt bevetni Moldva gyér számú magyarságának erőszakos beolvasztására. Ezek közül az egyiket, a kizárólag államnyelven történő iskolai oktatás által keltett ellentmondásos helyzetet mutatja be ez a kötet. Mintha csak a Trianon utáni, de különösen a kom-

munista idők, fejét Erdélyben is felütő iskolapolitikájának főpróbájára vethetnénk elborzasztó pillantást. A Trunki Péter és Bodó Csanád szerzőpáros által feltárt tanfelügyelői jelentésekből kiderül, hogy a moldvai magyar falvak oktatása 20. század első felében megvalósult gyakorlatának összes hátránya abból származott, hogy az erőszakos asszimiláció érdekében románul akarták megtanítani a magyar gyermekeknek az írás, olvasás, számolás anyanyelvükön sem könnyű tudományát, és minden további tantárgyat is. A hátsó célokkal terhelt módszernek lett a következménye, hogy az 1912. évi statisztika szerint „míg a moldvai tartomány összalakosságán belül az írástudók aránya 31% volt, a csángómagyar közösségekben ez az arány nem haladta meg a 4-6%-ot.” (Trunki–Bodó 2017: 47.) A tanfelügyelői jelentések szerint képmutató kulturális küzdelem folyt a moldvai magyar falvakban, ahol a többségi hatalmat képviselő pedagógusok sem ismerték minden részletében a rájuk kényszerített szerep szégyenletes voltát, vagy legalábbis úgy tettek, mintha nem látnák a valódi problémát. A sokszor bizonytalan identitású, érdekérvényesítési lehetőséggel sem rendelkező magyarok pedig az értelenség passzivitásába menekülve igyekeztek maguktól távol tartani a bajt. De a sovén államhatalmat képviselő tanfelügyelők sem tudták kivonni magukat a magyar anyanyelvű csángócskák és a rájuk szabadított román pedagógusok kölcsönös vergődésének tragédiájából. Mutatja ezt, hogy 1919-ben az egyik Szabófalvára látogató tanfelügyelő így fakadt ki az iskolai tapasztalatai nyomán: „Ebben az iskolában sok tanuló úgy kezdi az iskolát, hogy nem ismeri a román nyelvet: majdnem mindenki rosszul beszél, a szavakat helytelenül ejtik, azok jelentését pedig nem ismerik. A tanítónak meg kell tanítania őket előbb románul beszélni, majd utána következhet az ismeretek átadása.”

Tímár Karina

A pusztinai születésű néprajzi doktorjelöltet, a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem államvizsgázott néprajzosát hosszú évek óta ismerem. (46. kép) Nyisztor Ilona népdalénekes egykori tanítványaként szépséges hangjával, autentikus előadásmódjával több csángó témájú előadásomat illusztrálta és gazdagította énekével, és a közönséget mindig megragadta az a természetes emelkedettség, ahogyan a pusztinai viseletét hordozza, faluja műveltségét képviseli. A Csíkszeredán megjelenő Moldvai Magyarság, melynek szerkesztőbizottsági munkájában magam is részt veszek, több írása látott napvilágot: egyikben a pusztinai halottas szokások egyik fontos jenségével foglalkozott, a másik a Kriza János Néprajzi Társaságnál megjelent, „*Cserefának füstje hozta ki könnyvemet...*” című, moldvai csángó témájú tanulmánykötetet ismertette. Mint egy pályázatát támogató ajánlásban írtam: „Tanáraitól tudom, hogy hátrányos helyzete ellenére – hiszen az általános iskolát Moldvában ő sem végezhetette anyanyelvén – nagy erőfeszítéssel igyekezett megállni helyét a tanulásban, és román tudásával rendszeresen segítette évfolyamtársait. Minden reményünk meg lehet tehát arra, hogy Nyisztor Tinka és Iancu Laura nyomába lépve a moldvai magyar kultúra érdemes kutatója és képviselője váljék belőle, s ehhez min-

den segítséget megérdemel.” Államvizsgáját követően, 2019 óta a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének doktorandusza.

Beszélgatéseink során megtudtam tőle, hogy amikor elkezdődött Pusztinában a magyar nyelvű írás és olvasás fakultatív oktatása, a barátnői közül ugyan többen jártak oda, de ő csak „az utolsó száz méteren” kapcsolódott hozzájuk. Nem a szülei tartották vissza, azok inkább küldték, de a román tanárai nagyon elleneztek. „Nem akarták, hogy magyarul tanuljunk” – emlékezett azokra az időkre. A moldvai magyar településeken ugyanis, ahol az 1950-es évek meglehetősen ellentmondásos próbálkozásait követően 1959-ben teljesen megszüntették az anyanyelvű oktatás lehetőségét, elterjedt az a kényszeresülte gyakorlat, hogy a szülők románul beszélnek a gyermekeikkel annak érdekében, hogy iskolás korukra elsajátítsák az államnyelvet. Sajnos ezzel párhuzamosan a legtöbb családban arra már nem fordítanak gondot, hogy gyermekeik anyanyelvükön is beszéljenek. Ám az olyan szintiszta magyar településen, mint amilyen a 18. század végén Székelyföldről menekült lakosságú Pusztina, a nagyszülők gyakran nem, vagy csak gyöngén használták a román nyelvet, ezért a módszer felemás helyzetet eredményezett. Mint Karináéknál is, ahol a nagypapa alig tudott románul, és a nagyobb szomszéd gyermekekről is ragadt rá annyira a magyar nyelvből, hogy gyakran előfordult – mint meséli –: szülei, nagyszülei magyarul szóltak hozzá, különösen, ha hirtelen felindulásból megszidták, amit megértett, mert hallotta eleget, de ő románul válaszolt, mert gyermekkorában csak így tudta magát kifejezni. Tragikus szituáció, s mint mondja, ő is sokat gondolkodott azon, hogy vajon a szülei milyen nyelven gondolkozhattak a családjában?

Karina úgy emlékszik, hogy a népdalokon keresztül, azok megismerése során kezdett érdeklődni a magyar nyelv s a magyar kultúra iránt. Tanárnője, a népdalénekes Nyisztor Ilona felismerte benne a tehetséges és jó hangú énekest, s megismertette vele a legszebb pusztinai népdalokat, amiket aztán az idős asszonyoktól is hallhatott. Úgy emlékszik azokra az időkre, hogy elsősorban ezeken a csángó népdalokon keresztül jutott közel a magyar nyelvhez és a magyar műveltséghez. Akkoriban érkezett Pusztinába egy székelyföldi magyar tanárnő, a csíkszentmártoni Bodó Judit, aki 21 esztendő volt és hamarosan összebarátkoztak, mint mondta: nem is a magyar nyelvet szerette meg elsősorban, hanem a tanárát. „Sokat jártam hozzá – meséli –, s olyan eszközökkel közelített a magyar nyelvhez, észre sem vettem, s ő ültette a bogarat a fejembe. A 7. és 8. osztályban tanított és a keze alól indultam a csíkszeredai középiskolába. Nem akartam olyan sorban maradni, amiben a szüleim voltak, szerettem járni, tapasztalni, ilyen kutakodó voltam gyermekkoromban is. Nagy akaratosság volt bennem, hogy megmutatom: elindulok egy úton, s többre leszek képes.” A tanár és a diák közti rokonszenv kölcsönös volt, a ma már ismét Csíkszentmártonban élő Bodó Judit úgy emlékezik egykori tanítványára, hogy törekvő, érdeklődő, az osztályából kiváló diák volt, akit 7. és 8. osztályosként nagyon megszeretett, hiszen az iskolán belüli és kívüli magyar órákon is találkoztak. Emlékei szerint nem volt nehéz Karinát felkészítenie a csíkszeredai középiskolára.

Szülei nem jó szívvel engedtek el Csíkszeredába, azt szerették volna, ha Bákóba megy egy katolikus középiskolába, ami azonban román nyelvű volt. Családjá-

ból elsősorban nagyszülei támogatták, hogy magyarul tanuljon tovább. Különösen apai nagyapjának volt az a vágya, hogy unokája magyar középiskolába kerüljön. Ő ugyan hamar meghalt, de anyai nagyanyja segítette, anyagilag is támogatta, sőt szükség esetén még a szüleivel is szembement. Édesapja már inkább ellene volt, féltette, hogy szegényt hoz a családra, ha nem állja meg a helyét és megbukik. Aggódott, hogy el fog veszni 14 évesen, egyedül egy „idegen nagyvárosban”. Nem könnyű útra indult tehát, pedig akkor még ő sem tudta milyen nehézségek várnak rá. Hiszen Pusztinában 7. és 8. osztályosként a heti 2-3 magyar órán, amit pluszfeladatként vállalt a román nyelven tanult tárgyakhoz, nem sajátíthatta el tökéletesen a magyar írást és olvasást, így székelyföldi osztálytársaihoz képest hátrányban volt, nem értette meg jól, amit olvasott. Ma már mosolyogva emlékezik magyar tanárjára, aki az első tollbamondáskor azt mondta, minden hibáért levon egy fél jegyet. Szerencsére nem osztályozta, mert Karina már jócskán mínuszban lett volna, kémiából, matematikából is szinte megbukott. „Mikor jöttek a négyesek – emlékezik –, haza szerettem volna menni, de édesanyám azt mondta, ha már egyszer elindultál, haza nem jössz! Úgyhogy többször soha nem panaszkodtam a szüleimnek.”

Kérdezem Karinától, nem bánta-e meg, hogy erre az útra lépett? Azt mondja: soha nem kellett megbánnia. „Már jó ideje magyarul gondolkodom, magyarul álmodom. Magyarról fordítom, ha kell románra a dolgokat. Ha románul beszélek, akkor is van, amit le kell fordítanom, mert magyarul jut eszembe.” Persze ez most könnyűnek hangzik, de talán olyan keservesen nehéz lehetett megélni, mint mikor valakinek mély tóból kell visszahoznia a beléjtett kincset. Egyszer talán majd ennek a folyamatnak a részleteit is megírja Tímár Karina – a néprajztudományok doktora.

De hogyan is talált rá egyáltalában a néprajzra ott a csíkszeredai középiskolában az érettségire készülő, pusztinai diáklány? Tizenegyedikes korában a földrajztanárának biztatására részt vett egy Venczel József nevét viselő tanulmányi versenyen. Dolgozatának címe „Életfordulók Pusztinában a születéstől a halálig” volt, aminek anyagát a szülőfalujában gyűjtötte össze. „Magnóm nem volt, emlékezik, kézzel írtam a kérdést, meg a választ is, s azok várták, amíg leírom. Volt, hogy a beültem a guzsalyasba, s ott kérdeztem. Mikor elkészültem az anyaggal, megmutattam a tanárnőmnek, ő mondta, hogy még ez s ez kellene. Visszamentem, még kérdeztem anyukámat, nagyanyámat, a szomszédokat és elkészítettem a pályamunkát. Akkor tudatosult bennem, hogy milyen kincs van a birtokomban, amikor első díjat nyertem.”

Talán ez a pályázat döntötte el Karina továbbtanulásának irányát, de nem csak ez. Eredetileg fogorvosi pályára készült, ám szülei azt mondták, minek annyit tanulni? Különben is az orvosira 600 lej lett volna a beiratkozás, s neki nem volt anynyi pénze. A csíkszeredai „Csángó Bennlakás” nevelőtanára, *Ferencz Gabriella* sem biztatta a fogorvosi szakra való jelentkezését, hiszen pénzügyi és kereskedelmi szakközépiskolába járt. Magyartanára, *Bodó Beáta* ki tudja milyen sugallatra, talán a díjnyertes Venczel József pályázatra emlékezve javasolta a néprajzot. Ferencz Gabriellával megnézték a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem néprajzi tanszékének

honlapján, hogy miből áll a felvételi... aztán az együttérző, jó szemű és jószívű tanárok biztatására, s ki tudja még milyen sugallatokra, Timár Karina elhatározta, hogy a néprajzra felvételizik Kolozsváron. A nyáron dolgozott, pénzt keresett, kölcsönt is vett fel s jelentkezett.

Akkortájt ismerkedtem meg vele. Előadásaimon, könyvbemutatóimon működött közre szépséges énekével, de nemcsak hangjával, hanem komoly érdeklődésével is felhívta magára a figyelmemet. Emlékszem egy alkalomra, a csíkszeredai Károni János Megyei Könyvtárban együtt mutattuk be az újkígyósi Harangozó Imre könyveit, és feltűnt, hogy milyen felelősségteljesen készítette az előadóval a moldvai Csíkfalván működő Csángó Rádió számára a tudósítást. Ez a lány – gondoltam magamban –, nem akarí! Nemcsak kedves és szép hangú énekes, hanem lelkiismeretes is, aki komolyan veszi, amit felvállal. Valószínűleg ez az eltökéltség vitte őt az egyetemre és segítette át az ott ráváró nehézségeken. Mert ez sem lehetett könnyű! Szüleinek meg se merete mondani, csak amikor már biztos volt, hogy fölvettek. Édesanyja sírt a bánattól: „mit fogsz ott csinálni?”; édesapjának meg se merete mondani, ő közölte vele később, s bizony nem örült neki. De aztán belenyugodott.

„Az első vizsgaidőszak – emlékezik – nagyon nehéz volt. Akkor tényleg megfordult a fejemben, hogy talán nem kellett volna egyetemre mennem. Az osztálytársaimhoz képest nagyon hátrányos helyzetben voltam, mert ők, amit egyszer-kétszer elolvastak, azt tudták, de én...? Aláhúzogattam, kiírtam, s még akkor sem értettem minden mondatot. Szóval nehéz volt, de aztán egyre jobban kialakult” – összegzi sorsát a már államvizsgázott Tímár Karina. Ambíciójára jellemző, hogy államvizsgája után szinte azonnal hozzálátott a doktori fokozat megszerzéséhez. Még elsőéves korában meghalt a nagyanyja, aki annyira támogatta őt a magyar nyelven való továbbtanulásában. Akkor több dolgozatát a pusztinai halottas szokásokból készítette. Az emberélet fordulóíhoz kötődő népszokások iránt érdeklődött, s elhatározta, hogy végigjárja az egész folyamat állomásait, a születéstől a házasságon keresztül a halálig. Közben lehetőséget kapott, hogy részt vegyen egy Finnországból szervezett kutatásban, ahol tapasztalatokat szerezhetett a tudományos munkában. A nyelvi revitalizációval²⁷⁹ foglalkozó nemzetközi kutatáshoz kapcsolódott a moldvai magyar oktatási programban szerzett tapasztalataival.

Elhatározásának megfelelően államvizsgájának témája a hozomány, a kelengye, vagy ahogyan Pusztinában mondják az *észre* volt; mesteri dolgozata pedig a keresetelési szokásokkal foglalkozott. Doktorátusát pedig az emberélet jeles fordulójának szokás- és hiedelemanyagából készíti. „De addig még – mondja – sok víznek kell lefolynia a Tázlón!”

Kérdezem, mennyiben jelent könnyebbséget számára, hogy szülőfalujában, részben rokonságától gyűjtött, többé-kevésbé általa is megélt ismeretanyaggal indulhat a néprajztudomány magaslataira? Ennek célszerűségéről ugyanis, megoszlik a néprajzkutatók véleménye. Mint falustársa, Nyisztor Tinka írja: „A saját kultúrájában kutató etnológus leggyakoribb csapdája, hogy közismertnek véli az ismer-

279 életrekeltés, felelevenítés – eredetileg orvosi műszó

retlent”. Előnye származhat viszont abból, hogy a lokális társadalom beható ismeretéből fakadóan nem marad meg a felszínen, hanem a mélyebben húzódo hiteket tudásokat, félelmeket vagy viszonyokat is ismerheti.” (Nyisztor 2013: 20.) Karina szerint ez az „otthonosság” kétségtelenül könnyebbséget jelenthet, legalábbis amíg van kitől gyűjtenie. Csak arra kell vigyáznia, hogy ne csak az úgynevezett „bejáratott adatközlőktől” tájékozódjon, akiktől a máshonnan érkezett néprajzgyűjtőknek adott típusnyilatkozatokra számíthat, hanem minél szélesebb körben „kutakodjon”. Az a legjobb – tanácsolom –, ha minél alaposabb és részletesebb *helyszíni megfigyelésekből teszi teljessé az idősektől gyűjthető emlékekre alapozott anyagát*. Így egyesülhet ugyanis az emberélet fordulóihoz kötődő jelenségek meghallott, valamint megtapasztalt, megélt elemeinek ismeretanyaga.

2019 őszétől aztán ugyancsak testhezálló feladatot talált magának az ifjú doktorjelölt. Vagy talán a feladat talált rá? A magyar kormány által a külhoni szórvány-magyar közösségek támogatására létrehozott Petőfi-program keretében, az egykori Hunyad megyében, a Déva közelében lévő Petrozsény szórványközösségének közművelődési patronálásában vett részt, s bár kezdetben igencsak mostoha körülmények között, de nagy szeretettel és a tőle megszokott elkötelezettséggel segítette a településen és a környékén élő magyarság művelődését, anyanyelvű kulturális életét.

Vajon miként tudta hasznosítani mindazt a tudást és érzelmi tőkét, amit a Tázló mentéről hozott magával? „Soha nem gondoltam volna – mondja –, hogy Pusztinából ilyen közösségbe kerülök, ami valóságos végvár, de az itt élő magyarok nincsenek rosszabb állapotban, mint Pusztinában.” Petrozsény a 18. században jött létre, mint bányászváros. Száz esztendeje 12193 lakosából 7748 (64%) volt a magyar, a 2002. évi népszámlálás szerint pedig a 45149 lakosból már csak 3815 (11%) vallotta magát magyarnak. Hogyan él most ott a magyarság? – kérdezem Karinától.

– „Az öregektől úgy hallottam, régen 14 féle nemzetiség élt a Zsil-völgyében és állandó mozgásban voltak. »Kis Amerika«-ként emlegették a bányák miatt, de most már nem emlegetik, hiszen bezártak a bányák, elmentek a fiatalok. Érdekes volt, hogy moldvai magyarokkal is találkoztam Petrozsényban, Pusztinából éppen nagytátám leánytestvérével. A legtöbben azonban Lujzikalagorból vannak. De nem csak ezért éreztem jól magam Petrozsényben, hanem mert olyan magyarok élnek ott, akik vállalják a magyarságukat, és mindent megtesznek azért, hogy megmaradjanak. Van magyar óvoda, iskola, s a Szent Ferenc Alapítvány kollégiuma. Mind a három magyar egyház erős, talpraesettek a lelkészek, programokat szerveznek, s az emberek adnak arra, amit a pap mond. Ebben sok a hasonlóság Pusztina és Petrozsény között, csak hát a kettő két irányba tekint. Az RMDSZ jól dolgozik, filmbemutatókat szerveznek, táncműsorokat, magyar programokat, gasztroesteket. Ebben sokat tudtam nekik segíteni.”

Segíts hát minél többet – búcsúzóim beszélgetésünk végeztével –, a petrozsényi magyaroknak moldvai tapasztalataiddal, a moldvaiaknak pedig azzal, amit Petrozsényban magadba szívsz. Kívánom, hogy mindez beépüljön doktori disszertációd-ba is, s mindabba, amit néprajzkutatói pályád során elérsz majd. Úgy, hogy együtt

dobbanjon a szíved és forogjon az eszed, mert mindkettőre szükséged lesz ahhoz, hogy sikeres légy ezen a pályán.

Beszélgésünk óta eltelt fél év során végetért a Petőfi-program és a globális vírusveszedelem zavaros időszakában Tímár Karina hamarosan nem a tudományos életben, hanem a valóságban tanulmányozhatja az emberélet fordulójának egyik jeles mozzanatát, a házasságkötést, amihez sok szerencsét és boldogságot kívánok.

*

Petrás Incze János nyomában járva a moldvai magyarok műveltségét értéknek tekintő munkájuk során, tudományos fokozatot szerzett, vagy szerzendő moldvai magyaroktól szól ez az írás. Távol álljon tőlem, hogy a két egész és két fél doktori címnek a megérdemelnél nagyobb jelentőséget kívánnék tulajdonítani, hiszen mint a legtöbb mérce ez sem jelent abszolút értéket. Talán nem is az elért és elérendő tudományos „rang” a leginkább elismerésre méltó a moldvai csángómagyar doktorok és doktorjelöltek teljesítményében, hanem inkább a „honnan hová” jutáshoz szükséges erőfeszítés tiszteletreméltósága. A mai Románia elmaradottabb vidékeiről, a román nyelvű moldvai általános iskolákból érkezettek számára az újratanult „anyanyelven” megszerzett, vagy megszerzendő tudományos fokozatok, és az ehhez vezető út során leküzdött nehézségek jelentik az értéket és érdemlik meg főhajtásunkat. Erőfeszítéseik és helytállásuk legyen példa azok számára, akik ezen az úton járnak, erre az útra léptek, akiket hasonló célok vezérelnek.

Fölvethetjük a kérdést, hogy milyen közös ismérvei vannak a két egész és „két fél”, itt bemutatott moldvai magyar néprajzi doktor és doktorandusz tudományos teljesítményének? Leginkább talán arra kell rámutatnunk, hogy mind a négyen a *szülőfalujukból kiindulva, jól körülhatárolható témakörben, mélyfúrászerű módszerrel dolgoztak és dolgoznak*. Fontosnak tartom továbbá, hogy egyikük sem vesztegeti energiáit nyilvánvaló tények fölösleges bizonygatására, nem fecsérlik idejüket és energiájukat a moldvai magyarok közismert etnikai hovatartozásának bizonygatására, de a munkájuk során feltárt összefüggések egyértelműen bizonyítják, hogy a moldvai magyaroknak akár a táplálkozáskultúráját, akár a jeles napi szokásait, a vallási életét, az élet jeles fordulóihoz köthető szokásait, vagy a névanyagukban megragadható tanulságokat tárják fel, annak minden eleme – a nyilvánvaló román kölcsönhatások mellett – a Kárpát-medencén belüli magyarokkal van sokféleképpen felmutatandó, egyértelmű és tanulságos kulturális összetartozást hirdeti.